

Zajištění a utvrzení dluhu

Podstata zajištění spočívá v možnosti věřitele, který se nedočkal plnění od dlužníka, uspokojit svou pohledávku jiným způsobem.

Věřitel, který nechce spoléhat na to, že se dočká náhrady až v exekuci, má možnost sjednat si některý ze zajišťovacích prostředků, které přijdou na řadu v případě, že dlužník nesplní to, co slíbil.

O zajišťovací funkci může být tedy řeč jen tehdy, pokud je prostředek schopen splnění dluhu nahradit, tj. dává jistotu, že věřitel nějaké plnění skutečně obdrží.

Z tohoto důvodu není zcela výstižné, že současný občanský zákoník mezi zajišťovací prostředky řadí i smluvní pokutu a uznání dluhu, neboť ani jeden z nich věřiteli není schopen hospodářsky nahradit splnění dluhu. Uznání dluhu pouze staví na jisto, že dluh v době uznání existoval, a prodlužuje lhůtu pro jeho vymáhání. Smluvní pokuta sice pro věřitele znamená další finanční nárok, o který se zvyšuje celková výše pohledávky, ale pokud dlužník nemá dostatek majetku pro splnění dluhu, nezaplatí ani smluvní pokutu, jedná se tedy spíše o motivační prostředek.

NOZ proto rozlišuje zajištění od pouhého utvrzení dluhu (§ 2010). Do první skupiny (§ 2018 a násl.) patří zástavní a zadržovací právo, ručení, finanční záruka, zajišťovací převod práva a srážky ze mzdy; do druhé je zařazena právě smluvní pokuta a uznání dluhu, které splnění dluhu pouze utvrzují (§ 2048 a násl.). Za určitou formu jistoty lze pokládat i závdavek, který NOZ upravuje v § 1808 a 1809.

Úprava zajištění v NOZ je uvedena obecnými ustanoveními o jistotě, v nichž lze najít normy společné pro všechny zajišťovací instituty. Nově je v zákoníku výslovně zmíněna možnost dát jistotu nejen věřiteli, ale i třetí osobě, která ji spravuje ve prospěch věřitele (§ 2010).

Z ustanovení o zástavním právu bylo převzato právo věřitele žádat od dlužníka doplnění zajištění v případě, kdy poskytnutá jistota ztratila na ceně tak, že jako zajištění již nedostačuje. Nedoplní-li dlužník jistotu, stane se splatnou ta část pohledávky, která není zajištěna (§ 2017).

Novinkou je i stanovení rozsahu zajištění ve vztahu k úrokům: Dle § 2015 se zajištění vztahuje jen na výši úroků, která je osobě poskytující jistotu známá. Dává-li tedy jistotu osoba odlišná od dlužníka, musí být o skutečně sjednané výši úroku informována, jinak je rozsah zajištění omezen výší zákonné úrokové sazby.

Ručení

NOZ přebírá úpravu ručení z dnešního obchodního zákoníku. To ale neplatí pro způsob vzniku, který naopak vychází z koncepce současného občanského zákoníku vyžadujícího smluvní způsob vzniku ručení. NOZ tedy kromě prohlášení ručitele o převzetí ručení vyžaduje i přijetí ručení věřitelem. Pokud věřitel ručitele nepřijme, nemůže po něm v případě nesplnění dluhu nic žádat (§ 2018).

Zajišťovací převod práva

V § 2040 – 2044 nalezneme ustanovení o zajišťovacím převodu práva. V porovnání se současným OZ je tomuto zajišťovacímu instrumentu věnován větší prostor. To je odůvodněno praktickou potřebou, neboť současná kusá úprava v jediném ustanovení (§ 553 OZ) vyvolává výkladové potíže.

Z NOZ byla vypuštěna zvláštní úprava zajištění postoupením pohledávky (§), neboť pohledávka je pouze jedním z druhů práv, která mohou být k zajištění převedena. Na tento druh zajištění se proto také použijí § 2040 a násl. NOZ.

Jak vyplývá již z názvu, podstatou tohoto zajišťovacího prostředku je převedení práva dlužníka či jiné osoby na věřitele. Vzhledem k tomu, že účelem převodu je zajištění dluhu, je jeho trvání časově omezeno a podmíněno.

NOZ v § 2044 výslovně zakotvuje právní domněnku, že se právo převádí s rozvazovací podmínkou. To znamená, že okamžikem, kdy dojde ke splnění dluhu, nabývá dlužník (či jiná osoba, která jistotu poskytla) své právo automaticky zpět. Naopak v případě nesplnění dluhu se stává převod práva nepodmíněným, tzn. bylo-li např. k zajištění převedeno vlastnické právo, stává se věřitel vlastníkem.

Důležité je však zmínit, že strany si mohou ujednat i to, že při splnění dluhu nedochází k automatickému obnovení práv u původního oprávněného, ale že je věřitel povinen právo znovu převést nazpět; § 2044 odst. 2 je pouze dispozitivní, tzn. lze se od něj odchýlit dohodou stran.

Následující ustanovení se věnují vzniku zajištění, jeho trvání a s tím souvisejícím postavením zúčastněných osob. Zejména je třeba zdůraznit povinnost zápisu zajišťovacího převodu práva do veřejného seznamu, týká-li se věci, která se do něj zapisuje.

Ust. § 2043 řeší majetkové vyrovnání stran v případě zániku zajištění. Následující ustanovení zakotvuje právo osoby, která zajištění poskytla, na finanční náhradu ve výši rozdílu mezi hodnotou předmětu zajištění a hodnotou zajištěného dluhu.

Zástavní právo

Velmi často užívaným zajišťovacím prostředkem je zástavní právo, které se od dalších zajišťovacích prostředků odlišuje v tom, že má věcnou povahu, tzn. zásadně následuje právní osud zajištěné věci (zástavy).

Z tohoto důvodu najdeme úpravu tohoto institutu v části o věcných právech (§ a násl.).

Další výhoda zástavního práva spočívá v tom, že při konkurenci více zajišťovacích prostředků svědčí zástavnímu věřiteli výhodnější pořadí, které se ještě více posiluje, je-li zástavní právo evidováno ve veřejném seznamu (§ 2016).

Smluvní pokuta

Smluvní pokuta je nově zařazena mezi způsoby utvrzení dluhu (§ 2048 a násl.). NOZ oproti stávající úpravě výslovně umožňuje sjednat smluvní pokutu i ve formě jiného, než peněžitého plnění.

Ve srovnání s § 545 odst. 3 OZ připouští NOZ, aby dlužníkovi vznikla povinnost k zaplacení pokuty i tehdy, když porušení smluvní povinnosti nezavinil. To však nebrání ujednání stran vázat vznik nároku na zaplacení smluvní pokuty výlučně na zaviněné porušení.

Důležitou změnou je také odstranění požadavku písemné formy pro sjednání smluvní pokuty. § 2051 zakotvuje právo dlužníka požadovat u soudu snížení nepřiměřeně vysoké smluvní pokuty.

Uznání dluhu

Úprava uznání dluhu v NOZ vychází převážně z ustanovení dosavadního obchodního zákoníku. Důležitá je především domněnka, že platí-li dlužník úroky, má se za to, že uznal dluh (jistinu), z něhož úroky platí. Pravidlo se ale nepoužije v případě placení již promlčeného dluhu (§ 2054).